

Proloog

Net buiten Wenen, Oostenrijk, december 1989

Het oude busje met zijn bladderende, rode verf stond achter wat we liefhebbend 'De Barak' noemden te wachten tot het zou worden volgeladen met smokkelwaar. Ik was achter Jeremy aan naar buiten gegaan en we liepen met hoge stapels gebonden boeken in onze armen naar de auto. Jeremy zette zijn stapel op de grond en deed het portier van 'Dusty', zoals de bijnaam van het busje luidde, open.

Hij klauterde achterin en begon de hoezen van de achterstoelen aan beide kanten van de auto omhoog te trekken. Ik stond te bibberen in de kou van de vroege decemberochtend. De hemel boven Wenen ontdeed zich van haar donkergrijze kleren en tooide zich met zachte pasteltinten, lila en roze en blauw. Ik dacht aan Amir, zoals hij in elkaar gedoken in dat onpersoonlijke kamertje van het vluchtelingencentrum in Traiskirchen had gezeten.

Jill, ik heb Hem gevonden en dat heb ik helemaal aan jou te danken.'

'Nee, Hij heeft het gedaan. Hij doet het altijd Zelf,' fluisterde ik nerveus.

'Ik ben bang. Ze sturen me weg. Ik ben Hem nog maar net op het spoor en nu sturen ze me alweer weg.'

'Hij is overal voor degenen die Hem zoeken,' fluisterde ik en het drong tot me door dat we elkaars handen vasthielden en dat de tranen over onze wangen rolden.

Amir knikte. 'Ik geloof je. Maar...'

‘Het is echt waar. Je moet vertrouwen hebben.’

‘Dat heb ik ook. Ik weet dat ik Hem daar ook zal vinden. Maar Jill, lieve Jill. Hoe moet ik jou weer vinden?’

‘... En er gaan geruchten dat het weer onrustig is in Roemenië. Jill! Je staat te dromen.’

Ik veegde een verdwaalde traan van mijn wang en keek naar Jeremy. ‘Sorry. Ik zat ergens anders met mijn gedachten. Hier is de rest van de boeken.’

Ik gaf ze aan Jeremy en las voor mezelf de Roemeense titels. Na vijf jaar begon ik de taal eindelijk onder de knie te krijgen. Jeremy pakte de boeken een voor een aan en stopte de kostbare lading in kleine vakken die onder de stoelzittingen verborgen zaten. Bijbelstudies, bijbels, biografieën. Dit waren onze ‘B-transporten’, zoals we ze noemden.

Toen de boeken eenmaal waren ingeladen, sloeg Jeremy met een klap het portier van de bus dicht. ‘Ben je er klaar voor?’

Ik haalde mijn schouders op en dacht weer aan Amir. Die stapte vandaag op de trein. Vluchteling. Weggestuurd om in een ander deel van Oostenrijk op asiel te wachten.

‘Het komt wel goed met hem, Jill,’ zei Jeremy, die raadde wat ik dacht. ‘Hij heeft het boek, hij kent de Vriend.’

Dit was ons leven. We spraken altijd in bedekte termen, werkten altijd onder een naam die de onze niet was, fluisterden altijd en gingen altijd tegen de wet in. Vijf jaar droeg ik nu het etiket ‘bijbelmokkelaar’. Tientallen reizen over de grens in een roestig busje. Sinds kort had ik ook nog een ander etiket: vriendin voor vluchtelingen, mensen die hun land uit waren gevlucht, voornamelijk Oost-Europese landen, om aan de onderdrukking te ontkomen en in West-Europa een nieuw bestaan op te bouwen. Bijbelmokkelaarster, vriendin van vluchtelingen, verliefde vrouw...

Ik klom op de passagiersstoel, deed het portier dicht en trok mijn jack strakker om me heen. Jeremy zette de wagen in de eerste versnelling en reed langzaam De Barak uit. Ik voelde de blikken van Kelly en Brenda en Lisa en Fred, onze collega’s. Ook zij hadden schuilnamen en een geheime identiteit. Ik voelde dat hun open ogen ons volgden terwijl we naar buiten reden, voelde hun stille gebeden.

Vader, bescherm hen; verblind de bewakers; laat hen veilig de grens over komen; leid hen zonder problemen naar de contactpersoon.

Ja, Heer, bad ook ik terwijl Jeremy naar de tweede versnelling doorschakelde en we de wegen ten zuiden van Wenen op reden in de richting van Roemenië terwijl voor ons de zon opkwam.

We zouden onze contactpersoon vlak bij het centrum van Timișoara in een steeg achter de kerk ontmoeten. De koplampen van de bus waren uit en het was pikdonker. We zaten nu een kwartier te wachten. De seconden tikten als een tijdbom in mijn hoofd en ik vroeg me zoals altijd af of er dit keer iemand met een pistool zou verschijnen die ons voor de rest van ons leven in een vochtige gevangenis cel zou gooien.

Hoe krijgen jullie het toch voor elkaar? hadden mijn vrienden thuis in Amerika me gevraagd. Ik antwoordde altijd met een spreuk die ik ooit op een wandtegel in een christelijke boekhandel had gezien: ‘Moed is angst die heeft gebeden.’ Ik bad intensief, maar voelde me vanavond niet moedig.

Twintig minuten verstreken, toen dertig. We zaten met dekens om ons heen te bibberen. De motor stond uit en onze adem vormde grijze wolkjes wanneer we iets zeiden. ‘Moeten we gaan? Hij is nog nooit zo laat geweest.’

Jeremy keek niet in mijn richting, maar tuurde door de voorruit. Toen vloekte hij binnensmonds, iets wat ik in de vijf jaar dat ik hem kende nooit eerder had horen doen. Ik keek met half dichtgeknepen ogen naar buiten en zag de reden. Twee mannen, gewapende mannen in uniform, kwamen op onze bus af lopen.

O, Heer, nu zijn we erbij.

‘Meekomen,’ zei de eerste in het Roemeens terwijl hij een politiepenning liet zien. ‘Onmiddellijk.’ Een norske, ijzige blik.

We klommen uit de bus. We hadden hier instructies voor gehad. Ik zou niets zeggen, niets. Zelfs als ze me martelden niet. Hoe dan ook, echte namen wisten we toch niet. Alleen maar een naam van een contactpersoon, een schuilnaam, net als die van ons.

‘Opschieten,’ beval de langste agent van de twee en hij duwde ons vooruit.

Ik begon te trillen.

De man pakte mijn arm vast en kwam naast me lopen. ‘Alles is in orde. Rustig maar. Loop maar achter ons aan.’ We liepen een smal achterafstraatje door en een kelderdeur binnen.

Plotseling stonden we in de kerk en de dominee stond voor ons, mager, geschrokken, maar glimlachend. ‘God zij dank dat jullie veilig zijn,’ fluisterde hij in het Engels.

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg Jeremy terwijl hij van de agenten naar de dominee keek en daarna naar mij.

‘Daarbuiten. Een wonder. Een wonder!’ zei de dominee. ‘Maar het gaat levens kosten. Misschien het mijne, misschien dat van jullie. Een wonder.’

Hij fluisterde nu opgewonden. ‘Drie dagen geleden kwamen er ambtenaren langs. Die hebben mij ontslagen en ze zeiden dat ik zou worden verbannen naar een klein dorpje honderden kilometers hiervandaan. En toen ze me kwamen halen, de *Securitate* van Ceaușescu, gebeurde het. Het ging zo snel dat we geen contact met jullie konden opnemen. De gemeente ging om de kerk heen staan en weigerde de *Securitate* binnen te laten om me te arresteren en me te verbannen. De gemeenteleden zijn hier al drie dagen en de beampten zijn woedend!’ Zijn ogen straalden van enthousiasme, geen spoor van angst. ‘Ze hebben bedreigd te gaan schieten, maar dat gebeurt niet.’

‘Waarom niet?’

‘Ceaușescu zit in Iran. Zijn leger doet niets zonder dat hij opdracht geeft en ze kunnen hem niet bereiken.’

Ik stond uit het raam te kijken naar de mensenmenigte die om de kerk heen stond, de trouwe gemeente. Deze magere man op leeftijd was de dominee van een van de grootste kerken van Roemenië. ‘Er staan daarbuiten bijna drieduizend mensen,’ fluisterde hij met verwondering in zijn stem.

Ik bleef uit het raam kijken. Ergens in de menigte verscheen een lichtje. Een man had een kaars aangestoken en hij gaf het vlammetje nu door aan iemand anders, die er zijn eigen kaars mee aanstak. Een voor een en daarna steeds meer tegelijk, werden er honderden kaarsen aangestoken. Langzaam begon de menigte uiteen te gaan. ‘Ze

gaan naar het grote plein!’ zei de dominee opgetogen. ‘Kom! Sluit je bij de revolutie aan!’

De agenten waren nergens meer te bekennen. Dat was eerder gebeurd: mannen die uit het niets verschenen om ons te redden en daarna weer verdwenen. We noemden ze ‘engelen van de nacht’, en dat waren ze ook. Onze Oost-Europese broeders en zusters vertelden regelmatig verhalen over engelen die hen hadden beschermd.

Jeremy en ik liepen nu achter de dominee aan naar buiten en mijn mond viel open. Honderden, duizenden mensen, ieder met een aangestoken kaars, liepen langzaam, doelbewust door de straat en terwijl ze dat deden kwamen er honderden andere mensen hun flats in de zijstraten uit en sloten zich bij hen aan. Later zouden we horen dat ruim tienduizend burgers met kaarsen aan deze mars voor vrijheid hadden meegedaan.

Ik vond de sfeer in de zwijgende massa hartverwarmend en werd erdoor aangestoken alsof ik een van de kaarsen om me heen was. Revolutie! De dominee had het woord uitgesproken. Steeds opnieuw dat jaar, 1989, hadden we het op televisie gezien, er op de radio over gehoord. Sommige mensen van De Barak hadden aan de bevrijding van andere landen meegedaan. Ik niet. Maar nu stond ik midden op het bekendste plein van Timișoara in Roemenië en zag ik hoe iemand een baksteen door de ruit van een boekwinkel gooid. Onmiddellijk renden velen uit de menigte naar binnen en ze kwamen weer naar buiten met hun handen vol boeken, die ze hoog in de lucht hielden terwijl ze ‘Vrijheid!’ in het Roemeens riepen.

‘De werken van Lenin en Marx en Ceaușescu,’ fluisterde Jeremy en hij was nog niet uitgesproken of de boeken werden al samen met de brandende kaarsen midden op het plein neergesmeten en er ontstond een laaiend vuur. De dominee hief in een overwinningsgebaar zijn armen op en riep in zijn moedertaal: ‘Dit is de eerste keer dat wat Marx heeft geschreven ons volk licht brengt.’ Er klonk gejuich. De dominee liep de trap op van het prachtige, oude operagebouw dat dit deel van het plein domineerde. Vanaf het balkon ging hij de enorme mensenmassa, die ik later de ‘Gemeente van de Verandering’ zou noemen, voor in het Onzevader.

Onze Vader die in de hemelen zijt, Uw Naam worde geheiligd...

Terwijl we toekeken hoe er een einde kwam aan de verschrikkingen van het communisme en ik het gebed met een hart vol emotie meebad, fluisterde ik opnieuw: 'En voor Amir. Een veilige reis voor Amir, waar U hem ook heen voert, God. Amen.'

1

Bobbie

Atlanta, Georgia, oktober 2005

Ik klopte twee keer op de deur van de flat op de zevende verdieping van het chique bejaardentehuis aan de Peachtree Street. ‘Peggy? Ben je thuis?’ Ik had het niet hoeven vragen. Peggy Milner was 92 en kwam aan het einde van de middag zelden meer haar flat uit. Ze deed haar boodschappen ’s ochtends, voordat haar lichaam zijn dagelijkse protest-acties begon, zoals ze het uitdrukte.

Ik had een sleutel en deed de deur open. Peggy zat met haar rug naar me toe in haar stoel en keek door de grote, glazen schuifdeuren naar het balkon en de drukte beneden op straat. Ze draaide haar stoel langzaam om, zodat ze tegenover me kwam te zitten. Haar magere, gerimpelde gezicht werd omlijst door wit haar dat recht was afgeknipt. Groene ogen keken me aan, helder nog, ondanks de staar. ‘En?’

‘De dokter zegt dat ik nog een jaar te leven heb. En dat is optimistisch.’ Ik gooide het nieuws er snel uit en knielde voor haar rolstoel.

Haar adem stakte en ze kreeg tranen in haar ogen. ‘Wat vind ik dat erg om te horen, Bobbie,’ zei ze en ze tilde haar zwakke hand op om mijn gezicht te strelen. ‘Ik wilde dat ik het was.’

Ik wist dat ze het meende. Peggy Milner was er al jaren klaar voor om ‘Jezus te ontmoeten’. ‘Ik ben zo dankbaar dat je er nog voor me bent. Wat zou er zonder jou van mij terecht zijn gekomen, Peggy?’

‘Je bent altijd een sterke jonge vrouw geweest. Je hebt je met Gods

hulp altijd prima gered. Je had mij helemaal niet nodig.’ Peggy ten voeten uit. Wilde nooit ergens voor worden bedankt.

‘Wat moet ik doen?’

‘Wat zei de dokter over een behandeling?’

‘Een pil. Twee maanden lang een akelige pil. Daarna een chemo-kuur, hoop ik, als het niet is uitgezaaid.’

‘Dan weet je wat je te doen staat. Waarom vraag je het aan mij?’

‘Ik denk dat ik het je gewoon wilde horen zeggen.’

‘Zoals ik dat al twaalf jaar doe, Bobbie? Je bent een koppig mens.’

Ik knikte, me volledig van dat feit bewust.

‘Ga terug.’ Ze zei het zonder een spoor van twijfel in haar stok-oude stem.

Peggy, die de afgelopen achttien jaar mijn mentor en vriendin was geweest, was de enige die mij ooit zag huilen. Ik kreeg tranen in mijn ogen en ze wist dat die niets te maken hadden met de prognose die de dokter me had gegeven. ‘Ik kan het niet. Ik ben te bang.’

Ze leunde achterover in haar rolstoel en legde haar ene gerimpelde, dooraderde hand op haar schoot over de andere. Haar oogleden knipperden, bleek, doorschijnend. ‘Je wilt al heel lang terug.’

‘Maar als ik het niet meer goed kan maken? Als ik weer fouten maak?’

Ze deed haar ogen open en zei op bijna scherpe toon: ‘Lieve kind, wat heb je nu nog te verliezen? Ga toch terug.’

‘Tracie heeft aangeboden met me mee te gaan.’

Op Peggy’s gezicht verscheen een glimlach die haar losse huid optrok. ‘Dus je hebt al plannen gemaakt?’

‘Ik heb nog geen ja gezegd.’

‘Zeg ja, Bobbie. Sluit die wond. Laat hem genezen. Ga terug.’

Ik bleef op mijn knieën zitten en legde mijn hoofd op Peggy’s schoot. Ik voelde dat ze haar handen zacht op mijn rug legde en hoorde dat haar stem, met een klank van ouderdom, van wijsheid, een gebed voor me fluisterde. ‘Lieve Jezus, breng Bobbie terug, opdat ze zichzelf zal kunnen vergeven, opdat haar hart ook zal geloven wat ze met haar hoofd al weet: U maakt alle dingen nieuw.’

Timișoara, Roemenië, een paar weken later, begin november, 2005

Langzaam, doelbewust, liep ik het Overwinningsplein op en zette mijn wandelstok stevig tussen de keien. Ik kon het me niet veroorloven te struikelen of te vallen. De herinneringen aan die avond jaren geleden stonden me nog zo helder voor de geest dat ik de brandende kaarsen bijna kon ruiken, de stemmen van de menigte die het Onzeverader bad, bijna kon horen. Ik kreeg kippenvel, hoewel het zacht was buiten. Vandaag was het rustig op het plein. Het beeld van Romulus en Remus was omringd door studenten en zakenlieden en rond de spuitende fontein zat een grote zwerm duiven die op hun beurt wachtten om in het water te badderen. De tuinen stonden vol rozen en felpaarse petunia's. Het schoot me te binnen dat Timișoara de Rozenstad werd genoemd.

Ik stapte moeizaam verder en deed mijn best om niet zichtbaar mank te lopen. Ik was vastbesloten in mijn omgeving op te gaan, hoewel mijn nichtje Tracie, mijn reisgenote, zei dat ik altijd overal opviel. Doelbewust liep ik in de richting van het operagebouw en bij het fraaie bouwwerk waarin tegenwoordig op de begane grond een vestiging van McDonald's zat, bleef ik staan.

Ik wees en trok Tracie dichterbij naar me toe. 'Kijk, ze zitten er nog, precies zoals ik me herinner.' Op de tweede verdieping, boven McDonald's, zagen we de tientallen kogelgaten die in die gedenkwaardige nacht van 1989 in het pleisterwerk van de muren waren geslagen.

'En dan te bedenken dat jij erbij was en het allemaal hebt zien gebeuren,' zei Tracie. 'En nu sta je hier weer.'

Ze zei het zo onschuldig, haar grote, bruine ogen vol naïeve verbazing. Ik was blij dat te zien, want diezelfde ogen hadden de afgelopen twee maanden heel dof gestaan. 'Ja,' zei ik. 'Ik was hier die avond.' En ik was gebleven. Toen de muur in 1989 was gevallen, had ik samen met teamgenoten vele maanden in het land doorgebracht en was ik aan een boeiende en uiterst pijnlijke reis door Oost-Europa begonnen totdat mijn leven, mijn andere leven, me had ingehaald en ik naar Amerika was terug verhuisd.

Tracie pakte speels mijn hand. 'Jij was hier, *Jill*.'

Ik glimlachte. O, ja, Tracie kende veel van mijn verhalen. Veel,

maar zeker niet allemaal. *Amir*. Zijn naam kwam zoals altijd op onbewaakte ogenblikken in mijn gedachten op, als ik niet op mijn hoede was en het mezelf toestond aan het verleden te denken. Ik zette zijn naam uit mijn hoofd. Resoluut. ‘Kom, Tracie. Ik wil je de Orthodoxe Kerk aan de andere kant van het plein laten zien.’

Die lieve Tracie, tweeëntwintig, net afgestudeerd als stem- en muziektherapeute, een uiterst getalenteerde jonge vrouw met een gebroken hart. Gewond. Gewond, maar herstellend, verbeterde ik mezelf. Deze reis had, naar ik hoopte, een genezende werking. Wat was het ironisch dat ik zo optimistisch over Tracie kon zijn, maar aan mezelf zo twijfelde.

De verwondering op haar gezicht deed me aan mezelf denken, aan hoe ik me had gevoeld toen ik jaren geleden een heel nieuwe wereld had ontdekt. ‘O, wat prachtig!’ We stonden in de lege kathedraal en ze rekte de lettergrepen uit. Over alle kerken die we hadden bezocht, was ze even enthousiast geweest.

Achter een schilderij van de maagd Maria en het Kind, dat op een schildersezal midden in de kerk stond, had zich een rij gevormd van een aantal oudere dames. De vrouwen liepen een voor een naar voren, bogen en kusten de icoon. ‘Orthodox geloof,’ fluisterde ik tegen Tracie.

‘Wat vreemd. Ze kussen dat schilderij echt. Niet zo hygiënisch.’ Ik haalde mijn schouders op en knipoogde naar haar. ‘En waarom staan er geen banken in deze kerk?’

‘Orthodoxe traditie,’ zei ik opnieuw fluisterend. ‘Iedereen staat.’ Eigenlijk wenste ik dat er op magische wijze een bank voor me zou verschijnen. Ik voelde een kloppende pijn in mijn linkerbeen en leunde zwaar op mijn wandelstok. Woede laaide in me op. Hoewel ik mezelf nooit als een boos iemand had beschouwd, had ik nu zin om mijn stok te pakken, hem op iemands hoofd in tweeën te breken en hem in een vuur te smijten.

Ik ben negenendertig, Heer. Is dat niet een beetje te jong om te sterven? Ik bedoel, begrijpt U me niet verkeerd. Ik zie uit naar de eeuwigheid met U, maar er zijn nog zo veel dingen die ik hier had willen doen voordat...

‘Tante Bobbie, gaat het wel?’ Tracie pakte mijn arm. ‘U staat te trillen!’

‘Maak je maar geen zorgen, hoor, lieverd. Ik ben gewoon een beetje moe.’

‘Kijk daar eens. Langs de muur staan banken.’

Ik had ze niet eens gezien. Tracie trok aan mijn arm. Ik protesteerde niet, zette mijn stok voor me neer en liep langzaam naar een mahonie-houten bank waar al twee oude dames op zaten. Ik voelde de woede uit elke porie van mijn lichaam stralen. *Zwakheid! Ik ben niet zwak!*

Ik ging naast de vrouwen zitten en voelde me vernederd. Tracie en ik zouden een maand lang door Europa reizen en we waren nog maar drie dagen onderweg. Ik wilde haar nog zo veel laten zien. Ik was niet van plan geweest naar Europa terug te gaan. Sommige dingen waren te pijnlijk om naar terug te keren. Maar toen de dokter me zijn diagnose had gegeven, had ik het gevoel gekregen dat het leven me opnieuw had ingehaald. Ik had bedacht dat ik, als ik nog maar een jaar te leven had, net zo goed kon doen wat Peggy had gezegd en wat ik al jaren geleden had moeten doen. Teruggaan. Teruggaan naar waar het allemaal was begonnen.

Tracie

Ik keek naar tante Bobbie, die naast twee dames op leeftijd op een veelgebruikte kerkbank in de Orthodoxe Kerk zat en bedacht dat het tafereel helemaal anders had moeten zijn. De oude vrouwen met hun gerimpelde, losse huid, zaten samen geanimeerd te praten terwijl Bobbie achterover leunde met haar hoofd tegen de muur, haar ogen gesloten en haar rechterhand om haar stok geklemd. Ik wilde wel schreeuwen. *Nee, nee, nee!* In plaats daarvan deed ik alsof ik een icoon bekeek en ik dacht aan de afgelopen weken.

Mijn bereisde tante had in mijn jeugd altijd tegen me gezegd: ‘Er zijn wel duizend dingen die ik je moet laten zien, Tracie. Nog zo veel dingen die we moeten gaan bekijken,’ en omdat ze zou sterven en ik in zekere zin ook stierf, had ik besloten dat we er op z’n minst nog een paar moesten gaan bekijken, al zouden we erbij neervallen.

Bobbie zag er niet uit alsof ze dood zou gaan. Ik had de jongste, hipste tante van iedereen die ik kende. Ze was mijn moeders kleine zusje en was geboren toen mijn moeder tien was. Mijn moeder trouwde pas op haar zesentwintigste en daarna begon ze direct kinderen te

krijgen. Ik was de eerste, dus was ik een ‘tweede moeder’ voor mijn vijf broertjes: Timmy, Travis, Teddy, Theo en Thomas. Mijn ouders waren dol op voornamen die met een T begonnen. Mijn lieve tante Bobbie, die ironisch genoeg nooit was getrouwd en nooit moeder was geworden, was de enige die mij echt bemoederde. Vanaf de tijd dat ik een jaar of tien was, behandelde ze me op alle fronten als haar gelijke. We planden uitjes, kleedden ons mooi aan om uit eten te gaan en smoesden over alle jongens die ik leuk vond. Ze kwam naar de toneelstukken op school waar ik een rol in had en in de zomer nam ze me een keer mee naar Londen om *Romeo en Julia* te zien en *Het spook van de opera*. Ze overtuigde me ervan dat ik door mijn talent voor zingen en acteren op een dag in Londen op het podium zou staan.

Ze nam me ook mee naar Parijs en vertelde over de geschiedenis van de lichtstad met al zijn magnifieke en bloederige details, die me deden denken aan *De geschiedenis van twee steden*. Bobbie was gek op geschiedenis, hield van reizen en van exotische oorden en spontane invallen. En ze hield van mensen.

Uiteindelijk gaf ze ook Timmy en Travis en Teddy en Theo en Thomas veel aandacht, hoewel ze altijd zei dat de jongens na hun tiende veel beter af waren met mama’s broer, oom Jack, want rond die tijd begonnen ze vooral belangstelling te krijgen voor vrouwelijk schoon, zoals zij het uitdrukte.

Maar jarenlang zorgde ik voor de ‘T-club’ en Bobbie voor mij.

Bobbie was in alle opzichten heel boeiend. Ze had krullend, schouderlang, zwart haar, heldere, blauwe ogen met een alerte blik en ze was grofgebouwd en opvallend. Ze was heel enthousiast en overtuigend en ja, misschien ook wel een beetje overweldigend. Ze wist haar zin door te drijven. Ze was uitgesproken over haar geloof en haar opvattingen, in haar manier van doen en in de manier waarop ze om mensen gaf. Ze had nooit perioden gekend waarin ze geen verantwoordelijkheden had en toen papa stierf, nam ze als vanzelf weer de rol van zorgende op zich.

Toen mama me vertelde wat voor diagnose Bobbie had gekregen, liet ik van schrik en verbazing mijn mobiele telefoon op de grond van mijn slaapkamer vallen. ‘Onmogelijk,’ verklaarde ik.

Vervolgens ging ik aan de slag om te zorgen dat alles wat Bobbie wilde, zou gebeuren.

Ik wist heel goed dat ze als jonge vrouw in Europa had gewoond, tien jaar lang, tot mijn vader op zijn tweeënveertigste plotseling aan een hartaanval overleed, zodat mijn moeder alleen achterbleef met zes kinderen. En daarom gaf Bobbie, altijd een reddende engel, zoals mijn moeder haar noemde, haar boeiende, geheimzinnige werk in Europa op en kwam ze bij ons wonen om mijn moeder te helpen bij het zorgen voor de T-club. Ik deed even mijn ogen dicht en zag haar weer op het vliegveld van Atlanta staan, omringd door dozen en bagage.

‘Wat erg voor je, zus,’ zei ze en terwijl wij kinderen opkeken naar deze tante die we nauwelijks kenden, sloeg ze haar armen om haar heen en gaf haar een heerlijke Bobbie-knuffel. ‘Goed, kinderen, kom op. Helpen jullie je tante eens om al deze spullen in de auto te zetten! En ja, er zitten genoeg leuks voor jullie in!’

Zo was Bobbie: grappig, avontuurlijk en gul. Ze leidde onze gedachten af van het feit dat onze vader pas was overleden door ons cadeautjes te geven die ze uit Europa voor ons had meegebracht. Die dag werd ik verliefd op haar. Ik vond haar mooi en exotisch, flamboyant bijna, met ogen die te kennen gaven dat ze wel in was voor een grapje. Ze droeg die dag een wijd, feloranje broekpak en ze omhelsde me stevig en trok me tegen haar volle boezem, wat ik troostvol vond, omdat mama zo was afgefallen dat ze met haar magere lichaam bijna in haar kleren verdronk.

Dus behalve Thomas, die in 1994 nog maar een baby was, hadden we die dag allemaal in de typische hitte van Atlanta een doos of een tas naar mama’s wachtende auto gezeuld. Ik zal de dankbare blik in mama’s ogen nooit vergeten; intense dankbaarheid, ondanks haar verdriet.

Tante Bobbie was niet bepaald tactisch, maar in haar manier van doen zat op een onopvallende manier iets welwillends, iets krachtigs en tegelijk troostvols en gezelligs, iets waardoor ik in haar buurt wilde zijn en waardoor ik hoopte dat ik een beetje zou worden zoals zij. Ze was heel onbuigzaam, bijna brutaal, zou je kunnen zeggen. En toch bezat ze ook een zachtaardigheid en goedheid die zich naar iedereen

om haar heen uitstrekke en zelfs naar mensen verder weg. Ik denk dat het kwam doordat ze alles zo verschrikkelijk doelbewust deed. Ze wekte de indruk met haar hele hart betrokken te zijn bij wat voor drama zich ook maar in mijn leven afspeelde. Nooit gaf ze me het gevoel dat het in feite maar iets belachelijks of onbenulligs was en nooit vertelde ze me over haar eigen problemen, maar ik begon toch in te zien, te begrijpen wat ze voor ons had opgegeven en wat ze ook nu, op dit moment, doormaakte, terwijl ik toekeek hoe ze behoedzaam de trap van de Orthodoxe Kerk afliep, trede voor trede, steeds zorgvuldig haar stok voor zich neerzettend.

Als mama en ik plannen maakten voor een reis, was het een en al luxe. Bobbie daarentegen was de avonturier van de familie. Ze smokkelde bijbels, woonde in De Barak en keek bijna neer op comfort. Nee, ik moet het anders zeggen. Ze kon luxe en gemak best waarderen als het toevallig op haar weg kwam, maar ze was er beslist nooit op uit. Toen ze een keer in een dorp in Bulgarije was en haar contactpersoon die haar 'smokkelwaar' in ontvangst zou nemen niet was komen opdagen, had ze een kuil gegraven om uit de wind te kunnen liggen en had buiten in de bittere kou geslapen. Ze had me verteld dat het 'een fantastische ervaring' was geweest. Maar met haar familie had ze tijdens een tocht over de Middellandse Zee in de beste suite van een cruiseschip gelogeerd en ook daar had ze van genoten.

'Een van de beste levenslessen die ik heb geleerd, is, denk ik, om alles wat een dag me brengt te waarderen. Een avontuur van vierentwintig uur.' Dat had ze meer dan eens tegen me gezegd.

Dus hadden mama en ik besloten dat Bobbie in Venetië in een bijzonder en luxe hotel moest logeren. Ze had toegestemd op één voorwaarde: dat we daarna zouden doorreizen naar Timișoara in Roemenië. In die stad was ons hotel verre van luxueus, merkte ik toen we er eenmaal waren. Bobbie noemde het zelfs een communistisch hotel. 'Je weet wel, het is allemaal somber en fantasieloos met van dat donkere, zware hout.'

Bobbie deed luchtig over de trillingen waar ze last van had gehad en ze zei: 'Als bijwerking van de medicijnen viel dat helemaal te verwachten.' Dat stelde me niet bepaald gerust, maar ze daagde me met

haar blauwe ogen uit om haar tegen te spreken. Ik keek hoe Bobbie de gympen die ze had gedragen, uittrok – vroeger had ze altijd laarzen met hoge hakken of sandalen gedragen – en zichzelf moeizaam op het lage, doorgezakte bed liet zakken, haar stok neerzette en naar me glimlachte. ‘Zo, dat voelt beter.’

Mijn keel verkrampte en ik knipperde om mijn tranen terug te dringen. Ik mocht niet gaan huilen! Dus concentreerde ik me erop me voor te stellen hoe Bobbies leven er vanaf 1985 uit had gezien, toen ze in Europa was gaan wonen, tot de dag dat ze in 1994 naar een rouwende zus met haar zes kinderen terugvloog.

‘Ze werkte met smokkelwaar,’ had mijn oom Jack een paar jaar geleden uit zichzelf verteld, waarna mijn moeder hem een harde por in zijn ribben had gegeven. Hij had haar fronsend aangekeken en gezegd: ‘Kom nou, Sally, het is nu toch geen geheim meer? Tracie heeft het volste recht om het te weten.’

Ik ging op het bed zitten dat we samen deelden en knipte het lampje op mijn nachtkastje aan.

‘Denk je nog wel eens aan wat je vroeger deed? Al die jaren dat je in Wenen woonde en bijbels smokkelde? Mis je dat?’ Bobbie vertelde me graag verhalen over dat leven, maar als ik haar die vraag in het verleden stelde, had ze altijd iets geantwoord in de trant van: ‘Hoe kon ik dat leven nu missen terwijl jij en je broertjes mijn leven vulden?’

Maar terwijl ze me nu aankeek, versomberde haar blik op de een of andere manier. ‘Ik denk eraan en ik mis het nog elke dag.’

Mijn adem stokte en ik fronste even mijn wenkbrouwen, maar daarna herstelde ik me. Ze zag mijn reactie, pakte mijn hand en gaf er een kneepje in. ‘Ik mis dat leven, maar dat wil niet zeggen dat ik in dit leven niet gelukkig ben. Ergens naar verlangen en ergens plezier in hebben, kan naast elkaar bestaan. Dat sluit elkaar niet uit.’

Er ging een rilling over mijn rug. ‘Volgens mij heb je gelijk.’ Ik trok een gezicht en richtte mijn aandacht op een stukje bladderende, beige verf op de muur tegenover me. Bobbie had de gewoonte op zo’n manier beweringen over haar eigen leven te doen dat ik ze ook op mijn eigen leven kon toepassen. Ik wist precies wat ze bedoelde. ‘Ik geniet van elk moment van mijn tijd met jou, Bobbie. Maar ik

heb er nog steeds ontzettend veel verdriet van dat hij het heeft uitgemaakt en er gaat volgens mij geen uur voorbij dat ik niet aan hem denk.’

Ze zuchtte. ‘Jonge liefde is pijnlijk, hè?’

‘Het is waardeloos.’ Ik keek even naar haar en stelde een vraag die ik haar al heel vaak had gesteld en waar ze zich meestal met een grapje van afmaakte. ‘Tante Bobbie, zeg nu eens eerlijk: heb je nooit willen trouwen?’

Ze glimlachte. ‘Natuurlijk wel. Ik heb er vaak aan gedacht en ik denk er nog steeds aan. Er zijn mensen die zelfs na hun veertigste nog trouwen, weet je?’ Ze lachte. ‘Ik wilde het wel, maar toen kreeg ik een gezin in de schoot geworpen, een groot gezin met een heleboel kinderen, en toen had ik geen man meer nodig.’

‘Maar,’ drong ik aan, hoewel ik niet zeker wist of ik haar antwoord wel wilde horen, ‘je was liever in Oostenrijk gebleven om je werk daar te doen?’

Ze hield haar hoofd schuin, legde het achterover tegen het met rode stof overtrokken hoofdeinde van het bed en deed haar ogen dicht. ‘Tracie, je zult er nog achter komen dat het leven seizoenen heeft, en ik begon toen aan een seizoen waarin ik voor jullie gezin zorgde. Daar werd ik niet toe gedwongen. Ik heb met vreugde voor die taak gekozen en ik heb er nooit spijt van gehad. En nu sta ik misschien wel weer voor een nieuw seizoen.’

Haar stem klonk een beetje nostalgisch, maar het enige waar ik aan kon denken, was dat de oncoloog Bobbie een maand geleden een doodvonnis had gegeven en dat ik niet wilde dat ze aan dat seizoen zou beginnen. Nooit.

Amir

De nieuwe groep vluchtelingen was twee dagen geleden gearriveerd. Amir kon zich voorstellen hoe ze het vluchtelingencentrum waren binnen gestruikeld: koud, moe, in de war, bang en met een wanhopige blik in hun ogen. Hij wist nog hoe wanhopig hij zelf in 1989 was geweest toen hij in het vluchtelingencentrum in Traiskirchen in Oosten-

rijk was aangekomen. Traiskirchen, dacht hij bij zichzelf. Dat betekende letterlijk 'drie kerken'. Hij had nooit geprobeerd om de geschiedenis van het dorp te achterhalen; hij wist alleen dat hij er de Kerk met een hoofdletter K had ontdekt. De handen en voeten van zijn Heer Jezus, voordat hij Zijn Naam zelfs maar had gekend. Het gerucht had in de donkere gangen van het centrum onder de vluchtelingen de ronde gedaan. 'In dit dorp is een plek waar mensen zijn die kleding en voedsel en tijd ter beschikking stellen. De Oase, heet het.'

Niemand had op dat moment durven fluisteren wat de mensen daar nog meer boden: hoop.

Nu, een keer per maand, hielp Amir het internationale team van christenen dat De Oase runde.

De vluchtelingen hadden allemaal dezelfde getraumatiseerde blik, dezelfde verloren uitdrukking op hun gezicht, dezelfde wanhoop en angst in hun ogen. Als hij zijn ogen dichtdeed, zou hij zien wat hij had achtergelaten, jaren geleden.

Het bombardement begon om middernacht. Amir werd angstig wakker, schoot zijn kleren aan en rende naar de andere kamer van de kleine flat. 'Maamaan! Baba! Snel, aankleden! We moeten weg.' Hij nam ze haastig mee het flatgebouw uit, de trap af, de straat over en de stegen van de stad door. Om de paar minuten lichtte de hemel feloranje op. De troepen rukten midden in de nacht op. Ze zouden iedereen die ze onderweg tegenkwamen afslachten.

Amir wilde niet aan die nacht denken, maar de herinneringen overvielen hem op verrassende momenten, zoals vanavond, nu het zaaltje van De Oase vol jonge mannen uit Iran en Afghanistan en Irak zat. De mannen liepen in drommen naar de bar, waar twee vrijwilligers van een kerk in Wenen haastig, bijna zenuwachtig bekers volschonken met koffie of chai. Eén beker per persoon, herhaalden ze steeds maar weer. Amir stond op wacht bij de deur. De mannen maakten een hongerige, wanhopige en verwarde indruk. Net als hij toen hij een gebroken jongeman van drieëntwintig was geweest, een man die door de bergen van Iran en Turkije en Albanië was getrokken om zijn ouders te redden.

Achter hem klonken vrolijke geluiden en toen hij opkeek zag hij een groep van vijf jonge mannen, ongetwijfeld Iraniërs, die lachend

met hun armen om elkaar heen stonden en voor een foto poseerden. Trish telde in het Farsi tot drie en nam de foto. Morgen zou ze hem afdrukken, zodat ze hun er ieder een kon geven als ze volgende week dinsdag terugkwamen. Die lieve Trish, die steeds nieuwe manieren bedacht om deze jonge mannen liefde en aandacht te schenken.

Amir wendde zijn blik af. Trish herinnerde hem te veel aan een andere vrouw die hij kende, aan haar donkere haar, haar blauwe ogen, haar enthousiasme. Haar zuidelijke accent, helemaal uit een plaats in de staat Georgia in Amerika. Zo lang geleden. Een knap, Amerikaans meisje dat hem koffie bracht, zijn moeder troostte na de dood van zijn vader, ervoor zorgde dat hij een jas kreeg toen sneeuw de straten bedekte tijdens een ijskoude nacht in Oostenrijk, dat hem ervan overtuigde dat hij naar de Bijbelstudies moest komen...

Amir keerde met een schok naar het heden terug. Bijbelstudie! De ramen van de ruimtes aan de achterkant van het gebouw waren geblindeerd met kranten, de achterdeur op slot. Later, veel later, als de thee en de koffie op waren en alle mensen vertrokken waren, zouden een paar mannen stiekem naar die ingang komen zonder dat hun waakzame landgenoten het zagen, en ze zouden drie keer op de deur kloppen. Ze zouden wachten. Opnieuw kloppen. En naar binnen glippen om de waarheid te horen.

Amir verwelkomde een nieuwe jongeman en gaf hem een klopje op zijn rug. 'Sami, fijn je te zien vanavond.'

Sami knikte en keek met een veelzeggende blik naar de gang. 'Straks. Om negen uur. Niet nu.' Sami was mager, zag er bijna broos uit, was nieuwsgierig, gedesillusioneerd en stelde vragen.

Ja, later zou Amir hem uitleg geven over de Bijbel. Hij zou het Injil omhooghouden en verklaren dat Jezus Heer is, zoals Jill dat jaren geleden ook had gedaan.